

УДК 378.6:615(477.83)–051 Є.Вертипорох “194”

ЄВГЕН ВЕРТИПОРОХ ЯК ОРГАНІЗАТОР ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВОВІ У 40-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Світлана Різничок

*Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького
вул. Пекарська 69, 79010 Львів, Україна
e-mail: svitlana_r@i.ua*

Досліджено форми та етапи функціонування фармацевтичної освіти, організованої на базі фармацевтичного відділення Львівського університету у 40-х роках ХХ ст. Розглянуто роль особистостей, зокрема Євгена Вертипороха, в організації навчального процесу на фармацевтичному відділі Державних медико-природничих фахових курсів у Львові у 1942–1944 рр. та на фармацевтичному факультеті Українського технічно-господарського інституту в Мюнхені у 1947–1952 рр. Обґрунтовано високий освітній та фаховий рівень Львівської наукової фармацевтичної школи, представники якої змогли організувати і належно підтримувати діяльність освітніх закладів університетського рівня в умовах окупації Львова та у повоєнній Європі.

Ключові слова: фармацевтична освіта, Державні медико-природничі фахові курси у Львові, фармацевтичний факультет Українського технічно-господарського інституту в Мюнхені, історія фармації, історія педагогіки.

Постановка проблеми. За більш як півторастолітній шлях свого становлення фармацевтична освіта у Львові пройшла декілька етапів розвитку. Складні історичні процеси вплинули на функціонування фармацевтичного факультету Львівського університету та не змогли зупинити плінність його розбудови. Глибокої поваги та гордості за представників Львівської фармацевтичної школи заслуговує період 40-х років ХХ ст., коли в умовах німецької окупації Львова та після вимушеної еміграції зі Львова до Мюнхена вони продовжували надавати якісні освітні послуги з фармацевтичного фаху. Водночас цей період є цікавим для розвитку сучасної освіти з огляду на гармонізацію її змісту задля досягнення максимальної фахової компетенції випускників.

Мета дослідження: вивчити та відобразити роль Євгена Вертипороха у організації та забезпеченні діяльності фармацевтичного відділу Державних медико-природничих фахових курсів у Львові у 1942–1944 рр.

Виклад основного матеріалу. Після входження у 1939 р. Західної України до складу УРСР в контексті суспільно-політичних змін відбулися

перетворення в освітній сфері, зокрема й медичній. Існуючий до цього медичний факультет у складі Львівського університету було реорганізовано у самостійний вищий навчальний заклад – Львівський медичний інститут. Він мав два факультети: медичний та фармацевтичний. Установчі документи організації роботи медичного інституту свідчать, що процес налагодження навчання тривав декілька місяців, і, очевидно, повноцінне навчання повинно було розпочатися з наступного навчального року [5, с. 79]. Однак цьому завадив напад фашистської Німеччини на Радянський Союз та окупація Львова влітку 1941 р. німецькими військами.

Під контролем німецької влади відбулася корінна реорганізація освітньої системи у Львові. На базі колишніх вищих навчальних закладів були відкриті окремі інститути: медичний, фармацевтичний, ветеринарний, політехнічний, лісотехнічний. Організацією медичного факультету активно зайнявся професор М. Панчишин. Майже півроку (осінь 1941 р. – зима 1942 р.) велися роботи із підготовки навчального процесу. Було розіслано листи можливим кандидатам на викладання із пропозицією подати свої клопотання про зарахування.

2 березня 1942 р. у Львові офіційно відкрито Державний медичний інститут (Staatliche Medizinische Institute), який очолив від німецької адміністрації професор Карл Шульце. До складу медичного інституту увійшов також Державний фармацевтичний інститут (Staatliche Pharmazeutische Institute). Його керівником було призначено Гелмута Фанзелова, який водночас виконував обов'язки керівника німецької аптеки ("Deutsche Apotheke") у Львові, яка була на вул. Коперніка 1. Дирекція фармацевтичного інституту містилася у збудованому 1932 р. на кошти фармацевтів Галичини корпусі Collegium Pharmaceuticum на вул. Пекарській [11, с. 65].

Декілька місяців опісля, у травні 1942 р., німецька влада змінила назву інститутів у Львові, як і в інших окупованих містах. Фармацевтичний факультет отримав назву Державні фармацевтичні фахові курси (Staatliche Pharmazeutische Fachkurse). Остаточо процес формування структури медичного та фармацевтичного факультетів у Львові був завершений восени 1942 р. На погоджувальній нараді було вирішено об'єднати ці факультети, утворивши Державні медико-природничі фахові курси (Staatliche Medizinisch-naturwissenschaftliche Fachkurse) з медичним та фармацевтичним відділами, які й проіснували до кінця німецької окупації Львова німецькими військами у липні 1944 р.

На запрошення професора М. Панчишина для викладання на фармацевтичному відділі весною 1942 р. із Кракова до Львова прибув Євген Вертипорох, відомий на той час український хімік.

Народився Євген Вертипорох 17 квітня 1898 року в галицькому селі Ляшки Королівські (нині с. Заставне Золочівського району Львівської обл.) в учительській родині. У 1916 р. закінчив Львівську академічну гімназію, згодом у 1918–1920 рр., у складі Української Галицької Армії брав участь у національно-визвольних змаганнях. У 1922–1926 рр. навчався у Вищій Політехнічній Школі м. Гданська, де здобув диплом інженера. До 1934 р. працював асистентом кафедри органічної хімії і технології цього ж навчального закладу [5, с. 387; 8].

У 1929 р. за наукову працю “Вплив хлориду алюмінію на бензотрихлорид” отримав звання доктора хімії та інженерії. У 1935–1941 рр. він очолював наукову лабораторію хімічно-фармацевтичної фабрики у Варшаві, а у 1941–1942 рр. – виробничий відділ хімічно-фармацевтичної фабрики в Кракові.

Фахову діяльність Є. Вертипорох активно поєднував із громадською роботою. У 1934 році був обраний дійсним членом НТШ від Природничо-математично-лікарської секції. Маючи багатий організаційно-практичний та науковий досвід, він відразу долучився до налагодження навчального процесу на фармацевтичному факультеті, ставши, незважаючи на офіційне підпорядкування німецькій владі, його фактичним керівником. Аналіз засвідчує, що саме Є. Вертипороху в організації і змістовому наповненні діяльності фармацевтичного відділення державних медико-природничих фахових курсів у Львові слід віддати належне, як свого часу М. Панчишину у відкритті медичного факультету у Львівському університеті.

Згідно з визначеними приписами, на навчання на фармацевтичному відділенні могли записатися особи, які мали середню освіту і пройшли попередньо річну практику в аптеці. Щоб залучити до навчання більшу кількість українців, деканат скористався списками студентів, які були зараховані на фармацевтичний факультет Львівського медичного інституту у 1940 р., розіславши їм запрошення на навчання. Цей прийом відіграв свою роль. Прихід у 1939 р. радянської влади, одним із ідеологічних пріоритетів якої було намагання схилити на свою сторону через можливість ширшого доступу до вищої освіти соціально незахищених верств населення, сприяв тому, що охочих було вдосталь. Повній реалізації цього наміру завадила німецька інвазія, однак це “спрацювало” в нових суспільно-політичних

реаліях, про що свідчить статистика студентів. У другому та четвертому триместрах 1943/44 н.р. серед студентів фармацевтичних курсів переважали етнічні українці (II – 22 з 28; IV – 39 з 47 осіб). Загалом восени 1943 р. на фармацевтичному відділі українців навчалось вдвічі більше, ніж поляків [11, с. 67].

Крім зарахування на перший курс, поновлювали на старші курси студентів, які перервали навчання у зв'язку з початком воєнних дій. Для цього необхідно було скласти повторно практичні та теоретичні іспити [5, с. 72]. Перескладали іспити також випускники 1941 р., за результати яких було нострифіковано 33 дипломи і видано сертифікати державного зразка, які надавали право на працю на посаді магістра в аптечній мережі на території Генерального губернаторства, до якого входила Галичина.

Навчальна програма фармацевтичного відділу, з огляду на її фаховий рівень, відповідала навчальним програмам фармацевтичних факультетів університетів нацистської Німеччини. Проте, з огляду на обставини воєнного часу, термін навчання тривав два роки і складався із шести триместрів, замість прийнятих у Німеччині шести семестрів упродовж трьох років. Весною 1942 р. відбувся один семестр: 14.04.1942 р. – 31.07.1942 р.; 1942/43 н.р. складався з двох триместрів: 15.10.1942 р. – 01.04.1943 р. та 01.04.1943 р. – 15.06.1943 р., 1943/44 н.р. – з трьох: 01.09.1943 р. – 15.12.1943 р., 24.01.1944 р. – 22.03.1944 та початок літа 1944 р. – 21.07.1944 р. [3; 11, с. 38].

Максимально спрямована на досягнення належної фахової компетенції випускників фармації, навчальна програма охоплювала лише фахово зорієнтовані та спеціальні дисципліни і не містила загальноосвітніх дисциплін, за винятком вивчення німецької мови (див таблицю) [5, с. 73; 12], яку викладали винятково українці. Завдяки виваженому підходу організаторів до розробки програми вона зберігала основні дидактичні принципи: поступовості, наступності та науковості [1].

Навчальна програма фармацевтичного відділу у Львові 1942–1944 рр.

Фахово зорієнтовані дисципліни	Спеціальні дисципліни
Бактеріологія та гігієна	Аналіз лікарських засобів
Ботаніка	Аптечне законодавство
Експериментальна фізика	Бухгалтерія, податкове законодавство
Неорганічна хімія	Дослідження продуктів харчування
Органічна хімія	Методи стерилізації
Загальна ботаніка	Технологія ліків
Токсикологічна хімія	Фармакогнозія
Зоологія	Фармакологія
	Фармацевтична хімія
	Фізіологічна хімія

Основними формами навчання були лекції та практичні заняття. Навчальною базою слугували приміщення та лабораторії фармацевтичного відділу міжвоєнного періоду. Практичні заняття проводили в лабораторіях зі збереженням дидактичних принципів наочності, зв'язку навчання з подальшою фаховою діяльністю, науковості. На вимогу окупаційної влади, викладання велося німецькою мовою, але наприкінці лекції викладач мав право передати за 10 хвилин її основний зміст українською або польською мовою.

Викладацький склад, по можливості, укомплектовувався українцями, особливо це стосувалося асистентів, які вели практичні заняття: Я. Головач, С. Олесницька, Л. Папара, Б. Хемчук, А. Коренець, Я. Балицький, П. Мельничук, М. Козак, Ю. Андрусів, М. Ветушів. Лекційні заняття вели професори Т. Вільчинський (фармакогнозія), Ю. Дадлеж (фармакологія), З. Штойзінг (гігієна), В. Бригідер (зоологія), А. Ластовецький, Ю. Мащук (експериментальна фізика), доцент О. Мриць (ботаніка), доктори Б. Собчук (фізіологічна хімія), Г. Фанзелов (організація аптекарства та аптечне законодавство), магістр А. Кшижановські (технологія ліків). Незважаючи на воєнний час, лекції та практичні заняття відбувалися згідно із заздалегідь складеним розкладом, який видавався друком і містив інформацію про викладачів, місце та час занять [11, с. 39, 86–87].

Професор Є. Вертипорох, окрім адміністративної роботи, читав лекції та вів практичні заняття з фармацевтичної та органічної хімії для студентів фармацевтичного факультету та викладав загальну хімію для студентів медичного факультету. Досконало володів українською, німецькою, польською мовами. Вів активну громадську діяльність: був активним членом Українського лікарського товариства і Товариства інженерів, куратором Українського студентського товариства, науковим консультантом фармацевтичної фірми “Лякоон”, на якій налагодив виробництво інсуліну.

У зв'язку з наближенням фронту до Львова навчання на фармацевтичному відділі у березні 1944 р. було призупинено, а обладнання та архіви перевезено до Кракова. Є. Вертипорох звернувся з клопотанням до керівництва Генеральної губернії у Кракові дозволити відкрити ще один семестр, щоб дати можливість завершити навчання багатьом студентам. Дозвіл був наданий у травні-червні 1944 р. Однак, коли були роздані екзаменаційні завдання практичного іспиту 10.07.1944 р., радянські війська почали наступ на Львів і курси були закриті. У залікові книжки залишився вписаним тільки теоретичний іспит [2]. Загалом за час функціонування фармацевтичного відділу у Львові в 1942–1944 рр. тут успішно завершили навчання та отримали відповідні сертифікати 155 осіб.

Професор Є. Вертипорох, як і частина викладацького та студентського колективів, емігрували на Захід. Можливість продовжити перерване

навчання з'явилася лише після завершення Другої світової війни. На території американської окупаційної зони у Мюнхені у 1946–1947 рр. українська наукова інтелігенція, головню вихідці із Галичини, організували Університет УНРРА¹⁴, одним із восьми факультетів якого був медичний із фармацевтичним відділом. На навчання зараховувалися емігранти, деякі з них перед тим були студентами фахових курсів у Львові. Університет містився у приміщенні Національного музею. Навчання велося німецькою та англійською мовами [2, с. 22].

Силами українських ентузіастів була організована єдина та той час у Мюнхені хімічна лабораторія на 72 місця, облаштування якої було завершено у жовтні 1946 р. Цього ж року на першому курсі фармацевтичного відділу навчалася 90 осіб, на другому – 206 осіб. Професор Є. Вертипорох активно займався організацією навчального процесу, зокрема, опублікував німецькою мовою підручник з неорганічної хімії. На початку 1947 р., за наказом командування Армії США, Університет змушений був віддати приміщення Національному музею. Зважаючи на це, а також внаслідок нової хвилі еміграції студентів і викладачів до США, у травні 1947 р. Університет припинив своє існування [5, с. 139].

Передбачаючи наближення ліквідації Університету УНРРА, Є. Вертипорох звернувся до ректора Українського технічно-господарського інституту в м. Регенсбурзі (Баварія) з проханням утворити у структурі УТГІ фармацевтичний відділ з осередком у Мюнхені. Завдяки ентузіазму професора Євгена Вертипороха, 1 березня 1947 р. Сенат УТГІ ухвалив постанову про відкриття фармацевтичного відділу при інженерному факультеті [3, с. 22; 5, с. 38]. Набір студентів на літній семестр було оголошено 1 травня 1947 р. Всього на різні курси фармацевтичного відділу подали документи 219 осіб, серед них – 171 українець [4, с. 140–141].

Згодом, у 1948 р., з ініціативи та завдяки клопотанням професора Євгена Вертипороха, фармацевтичний відділ був реорганізований в окремий факультет. Вчена рада фармацевтичного факультету на своєму першому засіданні 23 квітня 1948 р. деканом факультету обрала професора Євгена Вертипороха. До професорсько-викладацького складу фармацевтичного факультету входило 6 професорів, 4 доценти, 15 лекторів, 7 асистентів. Мовою викладів була українська [3, с. 141–142].

¹ Адміністрація Допомоги і Відбудови Об'єднаних Націй (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) зі штаб-квартирою у Вашингтоні (США) – міжнародна організація, заснована державами антигітлерівської коаліції 9 листопада 1943 р. До її складу входило 44 країни, які об'єдналися для допомоги потерпілим у війні країнам. УРСР приєдналася до УНРРА 18 грудня 1945 р. У 1947 р. УНРРА була ліквідована, а її функції щодо опіки над біженцями взяла на себе Міжнародна Організація Біженців (International Refugee Organization) [10].

Детально організацію навчального процесу на фармацевтичному факультеті та його змістове наповнення розглянуто автором [9].

Професор Євген Вертипорох у жовтні 1948 року переїхав до Канади, працював хіміком-дослідником в одній із фармацевтичних фірм Торонто, згодом науковим асистентом у медичній лабораторії Університету Торонто; від 1956 р. – професором хімії Технологічного інституту цього ж університету, водночас був обраний почесним професором Українського Вільного Університету в Мюнхені. Від 1949 року очолював Наукове товариство ім. Шевченка в Канаді, 1963 р. був обраний Генеральним секретарем Головної Ради НТШ і 1970 р. – її Президентом. Помер професор Вертипорох 12.01.1973 р. у Торонто [8].

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що завдяки високим організаційним та фаховим рисам представників української еліти, одне з чільних місць серед яких по праву належить професорові Євгену Вертипороху, Львівська українська наукова фармацевтична школа довела свою спроможність створити освітній заклад університетського рівня. Випускники Державних фармацевтичних фахових курсів та фармацевтичного факультету УТГІ, здобувши фах фармацевта, змогли адаптуватися у складних суспільних умовах [6; 9].

1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія: Підручник. – К.: Либідь, 1998.
2. *Вертипорох Є.* Автобіографія // Збірка наукових праць на пошану Євгена Вертипороха. – Торонто, 1972. – С.11–35.
3. *Вертипорох Є.* Шляхами творчої праці // Збірка наукових праць на пошану Євгена Вертипороха. – Торонто, 1972. – С. 36–38.
4. Залікова книжка (Anmeldebuch) провізора Л. Чеховської-Новаківської. (Архів автора).
5. *Зіменковський Б.С., Калинюк Т.Г., Лесик Р.Б та ін.* Сув'язь поколінь. Фармацевтичний факультет Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького: 1853-2009. – Львів: Наутілус, 2009. – 532 с.
6. *Крук Б.* Пам'яті д-ра Ореста Логінського // Свобода. – 1998. – № 15. – С. 22.
7. *Кубійович В.* Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 1.1.1939. – Вісбаден, 1983. – 173 с.
8. Проф. Євген Вертипорох – Президент Головної ради НТШ і Голова НТШ Канади, - помер у Торонті // Свобода. – 1973. – № 9. – С. 1.
9. *Різничок С.* Історія заснування та діяльність фармацевтичного факультету Українського технічно-господарського інституту в Мюнхені (1947-1952)

- як наступника фармацевтичного факультету медико-природничих фахових курсів у Львові (1942-1944) // Вісник Львів. ун-ту. Сер. пед. – 2010. – Вип. 26. – С. 236–245.
10. УНРРА: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
 11. *Albert Z. Lwowski Wydział Lekarski w czasie okupacji hitlerowskiej 1941-1944.* – Wrocław, 1975. – 120 s.
 12. *Wiadomosci Aptekarskie.* Kraków. – 1942. – N 17. – S. 129–130.

EUHEN WERTYPOROKH AS AN ORGANIZER OF PHARMACEUTICAL EDUCATION IN THE 40-TIES OF THE XX Th CENTURY

Svitlana Riznychok

*Danylo Halytsky National Medical University of L'viv
Pekars'ka Str., 69, UA – 79010 L'viv, Ukraine,
phone: (032)2755947,
e-mail: svitlana_r@i.ua*

The article researches the stages and the forms of the Pharmaceutical Education on the base of the identic Department of L'viv University in the forties of the XX th century. It describes the role of Euhен Wertyporokh in educational process at the Department of Pharmacy in the State Medical and Natural Vocational Courses in L'viv in 1942-44, and at the Pharmaceutical Faculty of the Ukrainian Technical and Agricultural Institute of Munich in 1947-52. The article also reveals the high educational and professional level of the L'viv Scientific Pharmaceutical School, which graduates were able to organize and support the educational institutions of the University level in the conditions of L'viv occupation and in postwar Europe.

Keywords: pharmaceutical education, Public Medical and Natural Professional Courses in Lviv, Pharmaceutical Faculty of the Ukrainian Technical and Agricultural institute in Munich, history of Pharmacy, history of Pedagogy.

**ЕВГЕНИЙ ВЕРТИПОРОХ КАК ОРГАНИЗАТОР
ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В 40-ЫХ ГОДАХ XX ВЕКА****Светлана Ризничок**

*Львовский национальный медицинский университет имени Данила Галицкого
ул. Пекарская, 69, 79010 Львов, Украина
тел. (032)2755947
e-mail: svitlana_r@i.ua*

Исследованы формы и этапы функционирования фармацевтического образования на основе фармацевтического отделения Львовского университета в 40-ых годах XX века. Отображена роль личностей, в особенности Евгения Вертипороха, в организации учебного процесса на Государственных фармацевтических профессиональных курсах во Львове в 1942-44 гг. и фармацевтическом факультете Украинского технико-хозяйственного института в Мюнхене в 1947-52 гг. Доказан высокий образовательный и профессиональный уровень представителей Львовской научной фармацевтической школы, представители которой сумели организовать и на надлежащем уровне поддерживать деятельность высших образовательных заведений в условиях оккупации Львова и в послевоенной Европе.

Ключевые слова: фармацевтическое образование, Государственные медико-естественные профессиональные курсы во Львове, фармацевтический факультет Украинского технико-хозяйственного института в Мюнхене, история фармации, история педагогики.

Стаття надійшла до редколегії 04.02.2011

Прийнята до друку 10.03.2011